

DEJINNOTVORNÁ SUBJEKTIVITA SOCIALISTICKEJ SPOLOČNOSTI A METODOLOGICKÉ OTÁZKY HISTORIOGRAFIE

VLADIMÍR SEILER, Ústav marxizmu-leninizmu UK, Bratislava

SEILER, V.: The History-Formative Subjectivity of Socialist Society and the Methodological Questions of Historiography. *Filozofia* 32, 1977, No 1, p. 69—77.

The author considers some of the methodological problems of historiography of the history of socialist society and communist parties that result from the new dimension of the historical development of socialist society, namely that the socialist society is created as a subject of the history-formative activity of its own. The preconditions of this subjectivity are the following: scientific theory of the whole of social motion (Marxism-Leninism) and the organizational expression of this theory for the realization of historical mission of the working class — the Marxist-Leninist party. These aspects of the history-formative subjectivity that have to be the object of historiography come to the fore: 1. the process of recognizing the social relations, the elaboration of the programme, of the strategy, the tactics, the resolutions and with it bound ideological struggle. 2. the aspect of realization, organization. Here belong also the process of the working people's consciousness, their effort for the aims that have been pointed out. 3. the aspect of evaluation of how the intentions have been realized, an analysis of the objective situation that has been formed by this activity. Such an approach to historical events of the socialist society is *an instruction*, it inspires the thinking for recognizing the present and for designing the necessary future. Therefore in historiography the question "what would happen, if?" is justified. It is an inevitable question for every subject of action. It is only the mechanistic conception of determinism that denies its importance, the idealistic historiography absolutized it idealistically, subjectively. The *raison d'être* of this question results from the real relation of the subject to its objective possibilities.

Nejestvuje, ani nemôže jestvovať žiadna historiografia, ktorá by sa neriadila nejakou teóriou alebo implicitným postojom k tomu, čo je významné v historickej látke. To pochopiteľne neplatí iba o historiografii, ale o každej vede, ba dokonca o každom praktickom prístupe ku skutočnosti. Najvšeobecnejším výrazom tejto regulatívnej úlohy teórie alebo istého názoru je svetový názor. Tento je kategoriálnym pozadím poznávacej aktivity ľudí. Známy je aj pozitivistický pokus vyzátvorkovať túto regulatívnu funkciu svetového názoru tak v historiografii, ako aj v každej vednej disciplíne, no známy je aj úplný gnozeologický a metodologický bankrot tohto úsilia. Potvrdila sa správnosť dialektického materializmu v tejto otázke pre sám pozitivismus v tom zmysle, že bol najmä v sociálnych vedách odhalený ako filozofia sociálneho bytia buržoázie v období jej historického úpadku.

Pretože svetový názor je najvšeobecnejším duchovným výrazom praktických vzťahov spoločenstva, triedy, sú revolučné prevraty v týchto vzťahoch späté aj s novými potrebami, životnými pocitmi a čo je pre našu tému dôležité: determinujú aj poznávaciu kvalitu svetového názoru, metodologickú inštrumentáciu poznávacích aktivít tých, ktorí sa zúčastňujú na sebareflexii spoločenskej triedy. K týmto aktivitám patrí aj historiografia. V tejto súvislosti je dôležité evidovať fakt, že veľké sociálne revolúcie podobne ako experimenty pre prírodné vedy poslúžili k odhaleniu skutočných hybných síl, ktoré utvárali historické udalosti. Spomeňme francúzskych historikov obdobia reštaurácie a Heglovu dejinno-filozofickú interpretáciu Veľkej francúzskej revolúcie, zrelé sociálne protirečenie medzi buržoáziou a proletariátom a vytvorenie materialistického chápania dejín. Toto chápanie dejín neslúži iba ako všeobecne teoretický a metodologický základ pre vedecké pochopenie dejín ľudstva, ale aj ako nevyhnutný činiteľ pre realizáciu dejinného poslania robotníckej triedy. Slúži totiž ako vedecký základ pre program, stratégiu i taktiku politického predvoja robotníckej triedy, pre poznávanie i plánovanie rozvoja socialistickej spoločnosti. To sú všetko známe veci. Spomíname ich tu preto, lebo z toho vyplývajú isté metodologické problémy pre marxistickú historiografiu dejín robotníckeho hnutia, dejín komunistickej strany a dejín socialistickej spoločnosti. Ide totiž o to, že vývin socialistickej spoločnosti sa vyznačuje novou dimenziou dejinného pohybu vzhľadom k predchádzajúcim spoločensko-ekonomickým formáciám. Túto novú *dimenziu* môžeme vyjadriť myšlienkou, že *socialistická spoločnosť sa konštituuje ako subjekt vlastnej dejinnotvornej činnosti*. Z toho vyplývajú pre marxistickú historiografiu socialistickej spoločnosti isté metodologické konzekvencie. Sú to tie, ktoré sa ešte nemôžu uplatniť v marxistickej historiografii triedne antagonistických formácií. Nemôžu sa uplatniť z toho jednoduchého dôvodu, lebo, stručne povedané, vývin týchto formácií bol živelný. To však neznamená, že by pre marxistickú historiografiu platili osobitné teoretické a metodologické princípy duchovnej reprodukcie ľudstva pre obdobie triedne antagonistických formácií a pre obdobie, ktoré sa začína vytváraním základov socialistickej spoločnosti. Všetky vedné disciplíny, ktorých predmetom sú niektoré stránky spoločenského pohybu, mohli sa dostať na skutočnú pôdu vedy vďaka tomu, že v ich teoretických východiskách zakotvilo materialistické chápanie dejín ľudstva.

Práve toto chápanie dejín vyžaduje, aby sa jeho postulát o vzťahu spoločenského vedomia k spoločenskému bytiu, teda k úhrnu materiálnych vzťahov spoločenskej praxe konkretizoval vzhľadom na kvalitatívne novú úroveň praxe socialistickej spoločnosti. Ide tu o nevyhnutnú funkciu vedeckej teórie o celku jej sociálneho pohybu. Ako je známe, touto teóriou je marxizmus-leninizmus. S tým potom v podmienkach nevyhnutnosti politickej organizácie spoločnosti súvisí funkcia vedúcej úlohy komunistickej strany v živote socialistickej spoločnosti.

Funkcia vedeckej teórie o celku sociálnej reality, funkcia vedúcej úlohy komunistickej strany sa dotýka aj problematiky *dejinného determinizmu*. Vedecké poznanie je vždy späté s myšlienkou determinácie. A predsa, aké rôzne interpretácie determinizmu! Niektoré postačujú pre objasňovanie istých úrovní reality a historických foriem praxe (napr. mechanistický determinizmus pre pohyb mechanický), pre iné úrovne sú však neadekvátne. Tak z marxistických mysliteľov stačí uviesť Plechanova, ktorý nedokázal pochopiť *socialistický charakter Veľkej októbrovej revolúcie* a ktorý Lenina a bolševikov považoval za voluntaristov a dobrodruhov. No podľa Lenina Plechanov zanedbával Hegla, jeho dialektiku. A skutočne, Plechanov nevedel včleniť dialektiku subjektu a objektu do predstavy dialekticky pochopeného sociálneho determinizmu.

Alebo ďalší príklad. V povedomí marxistov bol udomácnený názor, ktorý vyjadril J. V. Stalin v štúdiu *Stručne o nezhodách v strane*, kde píše o úlohe proletárskej strany pri víťazstve socialistickej revolúcie. Marxizmus tu prirovnáva ku kompasu, robotnícke hnutie k lodi, ktorá by síce aj *bez* kompasu priplávala k druhému brehu, lenže s veľkými ťažkosťami. (Mimochodom tento názor sa zakladal na stotožňovaní kategórie objektívneho a živelného, čo nie je správne. Dá sa síce akceptovať pre triedne antagonistické formácie, nie však pre utváranie komunistickej spoločensko-ekonomickej formácie.) Jestvujú už dostatočné historické skúsenosti, ktoré potvrdzujú správnosť myšlienky, že robotnícke hnutie si musí osvojiť spomínaný kompas svojho konania, lebo *iba* s ním pripláva k druhému brehu, že teda vznik marxizmu bol taktiež historicky nevyhnutný a *je nevyhnutný*, aby sprostredkoval dejinné poslanie robotníckej triedy. Táto myšlienka má nesmierne aktuálny význam aj pre každé hnutie súčasnosti, ktoré sa usiluje o socialistickú perspektívu rozvoja spoločnosti. A teda otázka znie, či je možno vybudovať socialistickú spoločnosť aj bez marxisticko-leninskej teórie, bez praktickej realizácie jej hlavných myšlienok, ktoré sa týkajú výstavby socialistickej spoločnosti? Zdôrazňujem práve poslednú časť vety a to vzhľadom k tomu, že v niektorých krajinách vedúce zložky protiimperialistických národnooslobodzovacích revolúcií, ktoré vytyčujú program socialistických premien, akceptujú síce sociálnu a ekonomickú stránku marxizmu, nie však jeho filozofickú stránku a to tak, akoby prvé dve neboli na filozofickej stránke závislé. To je, pochopiteľne, ilúzia. Pravda je totiž taká, že poznatky marxizmu v oblasti politickej ekonómie a vedeckého socializmu sú vnútorne — teoreticky a metodologicky — späté s dialektickým materializmom. To ale neznamená, že by *hotové* poznatky marxizmu-leninizmu a historické skúsenosti z výstavby socializmu, z výstavby, ktorá sa riadila *celostným* učením marxizmu-leninizmu, nemohli vo svojej činnosti využívať aspoň do *istej* etapy rozvoja socialistickej spoločnosti vedúce sily, ktoré uznávajú inú filozofickú koncepciu ako je marxisticko-leninská filozofia (napr. náboženská koncepcia islamu). Ale aj v tomto prípade je podstatný *sociálny obsah* ideológie a poznanie,

ktoré myšlienky ideologickej koncepcie sú duchovným vodidlom skutočných *socialistických* spoločenských premien. Socialistické spoločenské vzťahy, vzťahy zbavené vykorisťovateľského útlaku nemožno totiž vytvárať bez takého sociálneho obsahu ideológie, ktorá im zodpovedá a bez ich vedeckej reflexie, teda bez *vedeckej ideológie*. Vzhľadom na to, že spoločenské vedomie nie je iba odrazom spoločenského vedomia vo forme nejakej evidencie, ale aj odrazom potrebnej budúcnosti sociálneho subjektu (fakt, ktorý je determinovaný sociálnou potrebou, jej budúcou saturáciou), môže byť výstavba a rozvoj socialistickej spoločnosti v oblasti materiálnych spoločenských vzťahov zabezpečovaná takými praktickými aktivitami, ktoré sa riadia vedeckým, komunistickým svetovým názorom.

Naznačené aspekty sociálnej determinácie nie sú teda nezaujímavé pre prácu historika. No oveľa významnejšie práve z metodologickej stránky sú tie problémy, ktoré už priamo vyplývajú z novej kvality pohybu socialistickej spoločnosti. Spomenuli sme už, že túto novú kvalitu alebo dimenziu dejinného pohybu možno charakterizovať v tom zmysle, že socialistická spoločnosť sa utvára ako uvedomelý dejinotvorný subjekt, ako subjekt celku svojej sociálnej aktivity.

V ľudských dejinách poznáme politické subjekty rôznych tried. Politickým subjektom sú napr. štátne organizácie a politické strany. Ideológia duchovne vyjadruje záujmy a potreby triedy, je jej seba-vedomím. Prostredníctvom nej sa vytvára sociálna subjektivita triedy, ktorá predovšetkým politickými nástrojmi organizuje realizáciu svojich záujmov. Treba však konštatovať, že subjekty triedne *antagonistických spoločností* realizovali taký sociálny pohyb, ktorý bol v *celku* nezvlád- nuteľný, *živelný*, a preto sa ani na tento celok nedá uplatniť kritérium subjektivity. V tejto súvislosti mohol F. Engels napísať, že je to pred- história ľudských dejín, že skutočné ľudské dejiny začnú komunistickou spoločenskou formáciou. Na túto formáciu sa totiž dajú uplatniť vše- obecne charakteristiky subjektivity.

Aké sú to charakteristiky?

Predovšetkým sa treba zmieniť o tom, že o subjekte má zmysel hovoriť iba vo vzťahu k objektu. Aký je však objekt socialistickej spoločnosti? V podstate sú to: 1. prírodné podmienky jej existencie, 2. objektivované *výsledky* vlastnej aktivity. Tieto druhé sú materiálnej, ako aj duchovnej povahy. Patria sem napr. dosiahnutá úroveň sociálnych vzťahov, inštitúcie ako ich regulatívne elementy, ale tiež istá vzdelanostná úroveň spoločnosti. Objektivované výsledky aktivity vystupujú ako objektívne predpoklady pre nasledujúcu činnosť a pre subjekt sú spektrom jeho reálnych objektívnych možností pri konaní, pri realizácii cieľov. Ak hovoríme o *dejinnotvornej* subjektivite socialistickej spoločnosti, tak máme na mysli, že sa táto spoločnosť stavia práve k týmto objektívnym podmienkam ako subjekt, že sa usiluje o zvládnutie vlastnej sociálnej súčinnosti.

Aké sú predpoklady tejto dejinnej subjektivity socialistickej spoločnosti? Je to predovšetkým existencia vedeckej teórie o celku sociálneho pohybu. Touto teóriou je, ako je známe, marxizmus-leninizmus. V politickej sfére je to organizačný výraz použitia tejto teórie v boji za realizáciu historického poslania robotníckej triedy. Týmto výrazom je marxisticko-leninská strana robotníckej triedy. Nemožno tiež zanedbať skutočnosť, že vytváranie dejinnej subjektivity socialistickej spoločnosti je historický proces. Začína utvorením marxisticko-leninskej strany a výraznejšie sa prejavuje po uchopení moci robotníckou triedou a prvými krokmi v plánovaní ekonomického, ako aj celkového spoločenského rozvoja. Dejiny komunistických strán môžeme preto z hľadiska naznačených súvislostí chápať ako *dejiny utvárania sociálnej (politickej) subjektivity robotníckej triedy a socialistickej spoločnosti*.

Ak hovoríme o sociálnom subjekte, akým je marxisticko-leninská strana, tak do popredia vystupujú rôzne stránky tejto subjektivity, ako sú: 1. proces poznávania sociálnych vzťahov, vypracovávanie programu, stratégie a taktiky, proces vypracovávania uznesení. Sem patrí aj rozhodovanie. 2. stránka realizačná, organizátorská, riadenia. Sem možno zahrnúť aj uvedomovanie, získavanie pracujúcich pre realizáciu vytýčených cieľov. 3. stránky hodnotenia toho, ako sa úmysly realizovali. Toto hodnotenie, pretože je úzko späté s verifikáciou, otvára nový poznávací cyklus. Tak napr. rozvoj socialistickej demokracie sa dá objasňovať z hľadiska zapájania miliónových mas pracujúcich do procesu projektovania a riadenia spoločenských záležitostí, čo úzko súvisí s ich socialistickým uvedomovaním, sebapoznávaním. V rámci strany (spoločenského predvoja) demokratický centralizmus a jeho fungovanie možno objasňovať aj v jeho poznávacej funkcii a to ako organizačný rámec, v ktorom sa realizuje poznávacia a realizačná funkcia strany, teda ako sa vytvára jej „kolektívny rozum“, jej kolektívne poznanie. Z týchto hľadísk je napr. významné a aktuálne spracovávať problematiku dejín utvárania vedeckého riadenia sociálnych procesov za socializmom.

Domnievame sa, že vedecké dejiny pôsobenia komunistických strán najmä v období socializmu by mali objasňovať spomínané stránky dejinnotvornej subjektivity komunistickej strany, ako aj jej prostredníctvom sa utvárajúcu dejinnotvornú subjektivitu socialistickej spoločnosti. Nielen to. Veď bez objasňovania týchto, ale aj iných stránok dejinnotvornej subjektivity komunistickej strany nemožno hovoriť o *vedeckej historiografii* dejín komunistickej strany a socialistickej spoločnosti. To po prvé. A po druhé, iba takáto historiografia sa zaraďuje k účinným adekvátnym duchovným, ideologickým prostriedkom regulácie praxe socialistickej spoločnosti, resp. revolučného boja za socializmus, lebo pomáha, podľa Lenina, „uvedomelej voľbe prostriedkov a metód boja“. Preto vyzýval „písať dejiny súčasnej doby tak... aby naše de-

jepisectvo, pokiaľ možno, pomáhala priamym účastníkom hnutia... uvedomelej voľbe prostriedkov, spôsobov a metód boja, ktoré môžu pri najmenšom vynaložení síl priniesť najväčšie a najtrvanlivejšie výsledky“ [V. I. Lenin, Spisy zv. 8. Bratislava 1957, s. 88]. Nemožno azda pochybovať o tom, že takto koncipované dejiny strany, ako aj dejiny socialistickej spoločnosti sú *poučením*, svojráznym laboratóriom inšpirujúceho myslenia pre poznávanie súčasnosti a pre projektovanie potrebnej budúcnosti. Tak je možno duchovnú reflexiu minulosti zviazať s projektom budúcnosti a budúcnosť odhaliť v súčasnosti ako reálnu možnosť, ktorá sa začína utvárať v minulosti. To teda umožňuje posudzovať súčasnosť rozmerom minulosť—budúcnosť. Tým je zároveň vytvorená možnosť pristupovať k súčasnému konaniu do istej miery ako historik. Na druhej strane však je dôležité aj to, aby si historik kládol pri hodnotení historických udalostí otázku, ako si ich kladie sociálny subjekt a vôbec akýkoľvek subjekt konania. Ide napr. o otázky: aké výsledky dosiahnem, čo sa stane, ak budem konať tak alebo inak, čo sa stane, keď? Pre historika je to otázka „*čo by sa stalo, keby?*“, čo by sa stalo, keby sa využila táto alebo iná reálna možnosť? Poniektorým sa táto otázka pozdáva ako nevecná. Zaiste, z hľadiska mechanistického determinizmu, v ktorom sa každá kauzálna súvislosť považuje za nevyhnutnú, je to otázka nevedecká, pre historika nezmyselná. No nie je bez zaujímavosti spomenúť, že zástupcovia tohto determinizmu sa neraz dostávali na platformu subjektívneho idealizmu a voluntarizmu. Názor, že pre historika nemá význam otázka „*keby?*“, bol podporovaný zaiste aj tým, že tieto otázky kládla subjektívno idealistická historiografia, pričom rozhodovanie významnej historickej osobnosti povznášala do roviny nevyhnutnosti tak, ako by práve táto nevyhnutnosť mala zdroj v tomto rozhodovaní. V marxistickej filozofii, a teda aj v historiografii sa táto otázka rieši v rámci dialektického vzťahu nevyhnutnosti a náhodnosti. To znamená, že na otázku „*čo by sa stalo, keby?*“ sa dá odpovedať v rámci spomínaného vzťahu kategórií. Problém nie je teda v otázke, či je, alebo nie je oprávnená, ale v odpovedi na ňu. Je tu však ešte aj iný aspekt tejto otázky, ktorý je tiež spätý s problematikou dejinného determinizmu. Je to vzťah dejinného subjektu k jeho objektívnym možnostiam. V teoretickom diele V. I. Lenina nachádzame ne jeden príklad hodnotenia historických udalostí v rámci tohto vzťahu. Z histórie Československa sa v tomto kategóriálnom vzťahu hodnotia začiatky dvadsiatych rokov, kedy jestvovali objektívne možnosti pre sociálne premeny spoločnosti. Z nedávnej minulosti sem patrí hodnotenie krízového vývinu v Komunistickej strane Československa a v československej spoločnosti po XIII. zjazde KSČ. Nie je náhodou, že základný stranícky dokument hodnotiaci tento vývin obsahuje vo svojom názve formulu „*poučenie*“. Poučenie z tohto obdobia je preto poučením, že ukazuje na chyby v činnosti strany, že posudzuje spoločenskú situáciu v Československu z aspektov vzťahu subjektu (stra-

ny, politickej organizácie spoločnosti) a reálnych objektívnych možností pre také konanie, ktoré by bolo v súlade s historickým poslaním robotníckej triedy, s riešením spoločenských protirečení z hľadiska tohto poslania.

Spomenuli sme, že skúmanie histórie socialistickej spoločnosti, ale tiež špeciálne skúmanie dejín komunistickej strany musí dávať odpovede na otázky, ktoré si kladie sociálny subjekt. Tým je daná možnosť verifikácie teórie, programu, stratégie i taktiky, lebo tieto formy fixácie poznania dávali odpovede na tie isté *ad futurum*. V tejto súvislosti je dôležitá metodologická otázka týkajúca sa *úrovní všeobecnosti a podstatnosti* procesov, o ktorých historik vypovedá. Pri veľkých syntetických štúdiách ustupujú do pozadia súvislosti, ktoré sú veľmi významné pre úzke časové obdobie. No situácia je podobná aj pri vedeckom prognózovaní a projektovaní vývinu socialistickej spoločnosti. Prognóza, projekt, plán (dlhodobý, krátkodobý) — to sú výpovede, ktoré majú rôznu úroveň všeobecnosti. Nie je ťažko postrehnúť, že historické zobrazovanie týchto súvislostí korešponduje s vedeckými výpoveďami, ktoré sa týkajú ich budúcnosti. Pochopiteľne, že historik má už možnosť podať oveľa konkrétnejší, t. j. bohatší obraz spoločenského procesu, ktorý sa už realizoval, než tí, ktorí ho projektovali.

V súvislosti so zobrazovaním rôznych úrovní všeobecnosti a podstatnosti historického procesu možno sa tiež vyjadriť k otázke zobrazovania *dramatickosti* dejinných procesov socialistickej spoločnosti. Neraz možno počuť názor, že dejiny KSČ pred Feburárom 1948 a niečo po ňom majú dramatický náboj, ale obraz o dejinách neskorých je dosť schematický. Píše sa totiž podľa šablóny: uznesenia straníckych orgánov, ich realizácia, výsledky realizácie. (Presnejšie: analýza objektívnych a subjektívnych faktorov, ktoré podáva historik a konfrontácia tohto poznania doplneného neskôr realizovaným historickým pohybom a poznaním, z ktorého vyplynuli uznesenia, atď.) Táto šablóna, presnejšie, tento aspekt metodologického prístupu k dejinám socialistickej spoločnosti vyplýva nevyhnutne z toho, čo sme nazvali dejinnotvornou subjektivitou socialistickej spoločnosti. To však neprekáža tomu, aby dejiny tejto spoločnosti neboli pôsobivo zobrazované. To, čo sa mieni termínom „dramatickosť zobrazovania historického procesu“, má svoje osnovanie jednak v charaktere a spôsobe riešenia sociálneho protirečenia, jednak v úrovni všeobecnosti jeho zobrazovania. Pre dramatický opis udalostí je zaiste vďačnou látkou zápas o bytie alebo nebytie toho, čo je pre záujem triedy podstatné. Ak ide o riešenie protirečení, ktoré sú vlastné socialistickej fáze komunistickej spoločensko-ekonomickej formácie, tieto už nemajú charakter triedneho antagonizmu, aj v tomto prípade *zrod nového*, pokrokového, jeho *zápas* o víťazstvo nie je o nič menej dramatický, aj keď tu dramatickosť má predsa len iný sociálny obsah a formu. Je však podstatné zobrazovať sociálny pohyb v jeho *žijúcich protirečeniach*. A o to vlastne ide. To sa dá zobraziť na každej

úrovni abstrakcie a všeobecnosti. Na druhej strane je však pravda, že biografia má väčšie možnosti zachytiť dramatickosť konania jednotlivca alebo skupiny, než to dovoľuje historická syntéza stredného obsahu, kde v centre pozornosti je pohyb celej spoločnosti.

Načrtli sme niektoré metodologické problémy marxistickej historiografie dejín komunistickej strany a socialistickej spoločnosti, ako vyplývajú z faktu vytvárania dejinnotvornej subjektivity socialistickej spoločnosti. Táto problematika je však aktuálna aj pre marxistickú filozofiu. Je totiž nevyhnutné rozvíjať dialektickomaterialistickú koncepciu sociálneho determinizmu o nové stránky, najmä o tie, ktoré sú späté s novou kvalitou dejinného pohybu, ktorý vytvára socialistická spoločnosť. Domnievame sa, že práve analýza týchto stránok môže prispieť k tomu, aby sa mohla podať adekvátna reflexia rozvoja tejto spoločnosti, jej histórie.

ИСТОРИЧЕСКАЯ СУБЪЕКТИВНОСТЬ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО ОБЩЕСТВА И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ ИСТОРИОГРАФИИ

Владимир Сайлер

Автор рассматривает некоторые методологические проблемы историографии истории социалистического общества и коммунистических партий, которые вытекают из нового измерения исторического развития социалистического общества, а также из того, что социалистическое общество формируется как субъект собственной историю созидающей деятельности. Предпосылками этой субъективности являются научная теория об общественном движении как целом (марксизм-ленинизм) и организационное выражение этой теории в реализации исторической миссии рабочего класса — марксистско-ленинская партия. На первый план выступают следующие стороны историю созидающей субъективности, которые должны быть предметом историографии: 1. процесс познания социальных отношений, разработка программы, стратегии, тактики, постановлений и связанная с этим идейная борьба; 2. реализационная, организаторская сторона, к которой относится также процесс роста сознательности трудящихся, привлечение их к реализации поставленных целей; 3. оценка того, как были реализованы намерения; анализ объективной ситуации, создавшейся в результате этой деятельности. Такой подход к историческим событиям социалистического общества является уроком, стимулируя мышление к познанию современности и к проектированию потребного будущего. Поэтому в историографии правомерен вопрос: «Что бы произошло, если бы?». Это необходимый вопрос для каждого субъекта действия. Лишь механистическая концепция детерминизма отрицает его значение, идеалистическая историография его идеалистически (субъективистски) абсолютизировала. Правомерность данного вопроса вытекает из реального отношения субъекта к его объективным возможностям.

Vladimír Seiler

Der Verfasser untersucht einige methodologische Probleme der Historiografie, die die Geschichte der sozialistischen Gesellschaft und der kommunistischen Parteien betreffen und aus einer neuen Dimension der geschichtlichen Entwicklung der sozialistischen Gesellschaft kommen, und zwar daraus, dass sich die sozialistische Gesellschaft als Subjekt seiner eigenen geschichtsbildenden Tätigkeit ausbildet. Voraussetzungen dieser Subjektivität sind folgende: die wissenschaftliche Theorie der gesamten gesellschaftlichen Bewegung (Marxismus-Leninismus) und der organisatorische Ausdruck dieser Theorie zur Verwirklichung der historischen Mission der Arbeiterklasse — die marxistisch-leninistische Partei. In den Vordergrund treten jene Seiten der geschichtsbildenden Subjektivität, die Gegenstand der Historiografie sein müssen: 1. Der Erkenntnisprozess der sozialen Verhältnisse, die Ausarbeitung eines Programms der Strategie und Taktik, der Beschlüsse und des damit zusammenhängenden ideologischen Kampfes. 2. Die realisatorische, organisatorische Seite. Hierher gehört auch der bewusstseinsbildende Prozess der Werktätigen, ihre Gewinnung für das gesetzte Ziel. 3. Die Seite der Bewertung dessen, wie die Absichten verwirklicht wurden: Analyse der objektiven Situation, die sich durch diese Tätigkeit gebildet hat. Solch eine Stellungnahme zu historischen Ereignissen der sozialistischen Gesellschaft ist eine *Belehrung*, sie inspiriert das Denken zur Erkenntnis der Gegenwart und zur Projektierung der notwendigen Zukunft. Darum ist in der Geschichtsschreibung die Frage „was würde geschehen, wenn?“ berechtigt. Diese Frage ist für jedes tätige Subjekt notwendig. Nur eine mechanistische Konzeption des Determinismus leugnet ihre Bedeutung, die idealistische Geschichtsschreibung hatte sie idealistisch (subjektivistisch) absolutisiert. Die Berechtigung dieser Frage folgt aus dem realen Verhältnis des Subjekts zu seinen objektiven Möglichkeiten.